

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ
फैसला

070-CI-0160

मुद्दा : अनधिकृत कब्जा हटाई बहाल दिलाई घर खाली गराई चलन चलाइपाऊँ ।

नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, जिल्ला शाखा सप्तरी, राजविराज१ } पुनरावेदक
ऐ.ऐ. का जिल्ला सभापति१ } प्रतिवादी

विरुद्ध

जिल्ला सप्तरी, राजविराज नगरपालिका, वडा नं. ३ स्थित तत्कालीन सगरमाथा
अञ्चल अस्पताल विकास समितिका सदस्य सचिव एवं अस्पतालका प्रमुख डा. } प्रत्यर्थी
सत्यदेव गिरी१ } वादी

सुरु तहमा फैसला गर्ने : मा.न्या. श्री रमेश पोखरेल ।

सप्तरी जिल्ला अदालत ।

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने : मा.मु.न्या. श्री लोकेन्द्र मल्लिक ।

मा.न्या. श्री टेकराज नेपाल ।

पुनरावेदन अदालत, राजविराज ।

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १२ बमोजिम यस अदालतको क्षेत्राधिकारअन्तर्गत पुनरावेदन अदालत, राजविराजको मिति २०६९/२/२ को फैसलाउपर मुद्दा दोहोऱ्याई हेरिपाउन प्रतिवादीतर्फबाट निवेदन परी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार रहेको छ :

मुद्दाको तथ्यः

सगरमाथा अञ्चल अस्पताल, राजविराजका नाममा रहेको जिल्ला सप्तरी, राजविराज न.पा. वडा नं. ३ को कि.नं. २२, २५ र १८९ को जग्गामा रक्त सञ्चार सेवा सञ्चालन गर्न नेपाल यातायात संघबाट भवन निर्माण गर्न माग भएकोले भवन निर्माण गरी उक्त भवन अस्पतालकै स्वामित्वमा रहने गरी रक्त सञ्चार सेवा सञ्चालन भई आएको थियो । पछि रक्त सञ्चार सेवा सञ्चालनका लागि उक्त संघले नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, सप्तरीलाई भवन हस्तान्तरण गरेको र रक्त सञ्चार सेवा संचालनार्थ स्टल निर्माण गर्नका लागि विपक्षीले जग्गा माग गरेकोमा जग्गा उपलब्ध गराउनसमेतको विषयमा स्वास्थ्य मन्त्रालयमा सिफारिस गरी पठाउने निर्णय अस्पताल विकास समितिबाट भएको र सोबमोजिम पत्राचारसमेत गरेकोमा स्वास्थ्य मन्त्रालयबाट निकास प्राप्त नहुँदै मन्त्रालय तथा अस्पतालको स्वीकृतिबेगर सो जग्गामा जबरजस्ती स्टल निर्माण गर्न लागेको हुँदा अस्पतालबाट निर्माण कार्य स्थगित राख्नु भनी पत्राचार गरेको थियो ।

विपक्षीले अस्पतालसँग रहेको शर्तअनुसार कार्यान्वयन हुन नपाएकोले निर्माणाधीन रहेको स्टलहरु र जग्गासमेतलाई जबरजस्ती उपयोग गरी अस्पतालको स्वामित्वको घर जग्गामा अनधिकृत रुपमा रहेकोले तथा भाडा रकमसमेत दुरुपयोग गरी स्वामित्ववाला अस्पताललाई नोक्सान पार्ने कार्य गरेको हुँदा घरभाडाबापत प्रतिकोठा प्रतिमहिना रु. ५,०००/- का दरले रु.२५,०००/- दिलाई भराई विपक्षी नेपाल रेडक्रस सोसाइटीको अनधिकृत रुपमा अस्पतालको घर जग्गामा गरेको कब्जा छुटाई घर खाली गराई जग्गा र घरहरुसमेत चलन चलाइपाउँ भन्ने फिरादपत्र ।

अस्पतालले रेडक्रसलाई घर भाडामा लगाउन दिएको र रेडक्रसले पनि सोहीबमोजिम हामीलाई भाडामा दिएको सम्झौताअनुसार घर भाडामा लिएकोले वादीको भुट्टा दावी खारेज गरिपाउँ भन्ने प्रतिवादीहरु प्रिया फार्मेसी, चाँदनी मेडिकल हल, गंगालिला फार्मेसीसमेतको संयुक्त प्रतिउत्तरपत्र ।

रक्त सञ्चार सेवा सञ्चालनका लागि स्टल निर्माण गर्न जग्गा माग गरेकोमा अस्पतालले जग्गा दिन सिफारिस गर्ने निर्णय भएको तथा सोही आधारमा रेडक्रसले स्टल निर्माण गरी रक्त सञ्चार सेवा सञ्चालन गरिआएको र नक्सा पास गराई भवन बनेको अवस्था छ । फिरादपत्र

हृदय्यादविहीन छ । तसर्थ खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत ब्यहोराको नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा ऐ. का जिल्ला सभापतिको संयुक्त प्रतिउत्तरपत्र ।

सगरमाथा अञ्चल अस्पताल विकास समितिले नेपाल रेडक्रस सोसाइटीलाई घर बनाई भाडा लगाउन दिएकोले नेपाल रेडक्रस सोसाइटीबाट सोहीअनुरूप भाडामा लिएको हुँदा वादीको भुट्टा दावी खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत ब्यहोराको साभा स्वास्थ्य सेवाको प्रतिउत्तरपत्र ।

वादीका साक्षीको बकपत्र:

अस्पतालको जग्गामा रेडक्रसले घरहरु बनाई विभिन्न स्टलहरु निर्माण गरी भाडामा लगाई भाडा असुल गरी रक्त सञ्चार सेवा सञ्चालन भइरहेको छ । वादी दावीबमोजिम हुनुपर्दछ भन्ने वादीका साक्षी त्रिभुवन मिश्रले गरेको बकपत्र ।

सप्तरी जिल्ला अदालतको फैसला:

जग्गाको स्वामित्व हुने सगरमाथा अञ्चल अस्पतालभित्र निर्माण भएका सम्पूर्ण घर टहरा र सटरहरुमा अस्पतालको पूर्ण रुपमा नियन्त्रण हुने हुँदा त्यस्तो सम्पत्तिको सुरक्षा त्यो सम्पत्तिबाट प्राप्त आयलाई दुःखी, गरिब र न्यून आय भएका विरामीहरुको हित र रक्त सञ्चार सेवा जस्तो कार्यमा कसरी उपयोग गर्न सकिन्छ अस्पतालको बोर्डले निर्णय गरी यस्तो सम्पत्तिको आयव्यय पारदर्शी हुने गरी सञ्चालन गर्नको लागि दावीको सम्पूर्ण सम्पत्तिमा अस्पतालको हक हुने र अब आइन्दा त्यस्ता सटर र घरहरुमा उल्लिखित अस्पतालको बोर्डको निर्णयअनुसार पारदर्शी रुपमा अस्पतालले नै भाडामा लगाउन पाउनेसमेत ठहर्छ भन्नेसमेत ब्यहोराको सप्तरी जिल्ला अदालतबाट मिति २०६६/२/३१ मा भएको फैसला ।

पुनरावेदन अदालतमा प्रस्तुत भएको पुनरावेदन ब्यहोरा:

सगरमाथा अञ्चल अस्पतालले नेपाल रेडक्रस सोसाइटी सप्तरी शाखालाई रक्त सञ्चार सेवा सञ्चालन गर्न र स्टलहरु निर्माण गरी सोको आयबाट रक्त सञ्चार सेवा सञ्चालन गर्न अस्पतालको हाताभित्र जग्गा उपलब्ध गराएको कुरामा विवाद छैन । उच्च गुणस्तरका औषधि, औजार र सामानहरु जनसाधारणलाई साभा स्वास्थ्य सेवामार्फत उपलब्ध गराउने र रेडक्रसले कोठा उपलब्ध गराएबापत औषधि बिक्रीबाट उठेको निश्चित प्रतिशत रकम लिने शर्तमा मिति २०६१/१/३ मा सम्झौतापत्र भएको छ । सम्झौतापत्रबमोजिमको रकम नियमित रुपमा बुझाई दायित्व पूरा गरिरहेकोमा साभा स्वास्थ्य सेवाको हकमा केही नबोली भएको फैसला त्रुटिपूर्ण छ । यस संस्थाले व्यावसायिक एवं सामाजिक दायित्व पूरा गरी सम्झौतापत्रको शर्तबमोजिमको

कर्तव्य निर्वाह गरिरहेकोमा सोको विवेचना नगरी भएको सप्तरी जिल्ला अदालतको त्रुटिपूर्ण फैसला बदर गरी पुनरावेदन जिकिरबमोजिम गरिपाउँ भन्नेसमेत ब्यहोराको साभा स्वास्थ्य सेवाको तर्फबाट पुनरावेदन अदालत, राजविराजमा परेको पुनरावेदनपत्र ।

सर्वसाधारणको हितका लागि सुलभ मूल्यमा उच्च गुणस्तरका औषधि औजार साभा स्वास्थ्य संघमार्फत उपलब्ध गराएका छन् । भाडाबापतको रकमबाट सम्भौतापत्रबमोजिम असहाय व्यक्तिहरुको हित एवं रक्त सञ्चार सेवामा खर्च गरी सेवा नियमित रुपमा सञ्चालन गरिआएकोमा सोको विवेचना नगरी भएको फैसला त्रुटिपूर्ण छ । भवन एवं सटरहरुबाट प्राप्त हुने रकमबाट रक्त सञ्चार सेवा, रक्त सञ्चार सेवा केन्द्रमा कार्यरत कर्मचारीको तलब, भत्ता, इन्धन तथा दैवी प्रकोप, द्वन्द्व पीडित, बन्द हडतालमा हुने घाइतेका लागि प्राथमिक उपचार, औषधि वितरण, एम्बुलेन्स सेवा प्रदान गरी मानवीय कार्य गरिआएको छ । आयव्ययको लेखा परीक्षण प्रत्येक वर्ष गराई आएको छ । मानवीय कार्यमा समर्पित रेडक्रस जस्तो पवित्र संस्थाको कार्यलाई मूल्याङ्कन नगरी भएको सप्तरी जिल्ला अदालतको फैसला बदर गरिपाउँ भन्नेसमेत ब्यहोराको नेपाल रेडक्रस सोसाइटी जिल्ला शाखा सप्तरी र सोका सभापतिसमेतको पुनरावेदन अदालत, राजविराजमा परेको पुनरावेदन ।

फिराद दावीमा उल्लिखित अस्पतालको नाममा दर्ता रहेको कि.नं. २२, २५ र १८९ को जग्गामा स्टल बनाएकोमा सो स्टलमा अस्पतालको हक हुने विपक्षीको अनधिकृत कब्जा हटाउने भनी गरेको निर्णयमा सो हदसम्म अस्पतालको चित्त बुझेको छ । विपक्षी रेडक्रस सोसाइटीले स्टलको भाडा असुल उपर गरी रक्त सेवा सञ्चारको कार्यमा नलगाई हिसाब पारदर्शी नबनाएको र सटर राखेबापत भाडा बुझाएको रकम प्रमाण पेश गर्न नसकेकोमा प्रतिकोठा रु. ५,०००/- दरले भाडा दिलाई दिनुपर्नेमा सो नगरी फैसला गरेको हुँदा सो हदसम्म सुरु अदालतको फैसला बदर गरी फिराद दावीबमोजिम गरिपाउँ भन्नेसमेत ब्यहोराको सगरमाथा अञ्चल अस्पताल विकास समितिको तर्फबाट उक्त अदालतमा परेको पुनरावेदन ।

पुनरावेदन अदालत, राजविराजको फैसला:

जग्गाको स्वामित्व हुने सगरमाथा अञ्चल अस्पतालभित्र निर्माण भएको सम्पूर्ण घर टहराको हकमा अस्पतालको नियन्त्रण हुने र त्यस्ता सटर र घरहरुमा अस्पताल बोर्डको निर्णयअनुसार पारदर्शी रुपमा अस्पतालले नै भाडामा लगाउन पाउने ठहर्‍याई सुरु अदालतबाट भएको फैसला मिलेकै देखियो । जहाँसम्म घर भाडासमेत दिलाई दिनुपर्ने भन्ने पुनरावेदन जिकिर

छ, त्यसतर्फ हेर्दा अस्पताल विकास समितिबाट मिति २०५०/४/२७ मा भएको निर्णयमा सो घर भाडाको विषयमा कुनै उल्लेख भएको नपाउँदा सो पुनरावेदन जिकिरतर्फ सहमत हुन सकिने । तसर्थ सप्तरी जिल्ला अदालतबाट मिति २०६६/२/३१ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ भन्ने पुनरावेदन अदालत, राजविराजको मिति २०६९/२/२ को फैसला ।

प्रतिवादीका तर्फबाट यस अदालतमा मुद्दा दोहोर्‍याई हेरिपाउन दिएको निवेदन ब्यहोरा:

अस्पताल विकास समितिको मिति २०५०/५/२ को निर्णयबमोजिम स्टल निर्माण गरी भाडामा लगाएबापत प्राप्त रकम दुःखी, गरिब, असहाय व्यक्तिहरुको हितमा प्रयोग गरी रक्त सञ्चार सेवा नियमित सञ्चालन भइरहेको छ । अस्पताल विकास समितिकै निर्णयबाट भवन निर्माण भएकोले अनधिकृत कब्जा गरेको भनी गरेको नालेश कपटपूर्ण छ । पुनरावेदन अदालत, राजविराजको फैसला प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३ तथा प्रतिपादित सिद्धान्तसमेतको विपरीत हुँदा उक्त फैसला उल्टी गरिपाउँ भनी प्रतिवादीका तर्फबाट यस अदालतमा पेश भएको मुद्दा दोहोर्‍याई हेरिपाउँ भन्ने निवेदन ।

अदालतको प्रारम्भिक आदेश:

सगरमाथा अञ्चल अस्पताल विकास समितिको मिति २०५०/५/२ को निर्णयानुसार उद्योग वाणिज्य संघको सहयोगमा नेपाल रेडक्रस सोसाइटी सप्तरीका लागि बनेका घर पसलको उपभोग कहिलेसम्म के कसरी वादी वा प्रतिवादीमध्ये कसले गर्ने भन्ने विषयमा उक्त निर्णयलाई प्रमाणमा नलिई भएको पुनरावेदन अदालत, राजविराजको फैसलामा प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३ र ५४ तथा अ.ब. १८४(क) नं. २ र १८५ नं. को त्रुटि देखिँदा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १२(१)(क) बमोजिम प्रस्तुत मुद्दा दोहोर्‍याई हेर्न निस्सा प्रदान गरिएको भन्ने यस अदालतको मिति २०७०/३/१२ को आदेश ।

पुनरावेदकका तर्फबाट प्रस्तुत भएको बहस:

पुनरावेदक प्रतिवादीका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता श्री विष्णुप्रसाद शर्माले जनसाधारणलाई रक्त सञ्चार सेवा उपलब्ध गराउने एकमात्र निकाय नेपाल रेडक्रस सोसाइटी हो, उक्त संस्थालाई जग्गा उपलब्ध गराउन अस्पताल विकास समितिले निर्णय गरिसकेपछि सोही आधारमा भवन, स्टल आदि निर्माण भए, अब हाल आएर उक्त घर स्टलहरुमा अस्पतालकै नियन्त्रण र स्वामित्व हुनुपर्दछ भन्ने अस्पताल विकास समितिको भनाई आधारहीन छ, आफूले नै गरेको निर्णय पुनः आफैले निष्क्रिय गर्ने र रेडक्रस जस्तो सामाजिक सेवामा लागेको पवित्र

संस्थाको कामकारवाहीमा अस्पतालले व्यवधान उत्पन्न गराउन पाउने होइन भन्ने ब्यहोराको बहस प्रस्तुत गर्नुभयो ।

अदालतको ठहर:

नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी यस इजलाससमक्ष निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा विद्वान् कानून व्यवसायीको बहस जिकिर सुनी मिसिल संलग्न कागजातहरु अध्ययन गरी हेर्दा प्रस्तुत मुद्दामा सगरमाथा अञ्चल अस्पतालको जग्गामा नेपाल रेडक्रस सोसाइटीले घर टहरा निर्माण गरेकोमा सोमा अस्पतालकै नियन्त्रण हुने गरी भएको पुनरावेदन अदालत, राजविराजको फैसला मिलेको छ, छैन भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो ।

यसमा निर्णयतर्फ विचार गर्दा सगरमाथा अञ्चल अस्पतालको जग्गामा नेपाल रेडक्रस सोसाइटी सप्तरीले घर, टहरा, स्टल निर्माण गरे गराएको विषयमा विवाद देखिएन । उक्त अस्पतालको हाताभित्र नेपाल रेडक्रस सोसाइटीले घर टहरा निर्माण गरी रक्त सञ्चार सेवा उपलब्ध गराउन पाउने मुख्य कानूनी आधारको रुपमा रहेको सगरमाथा अञ्चल अस्पताल विकास समितिको मिति २०५०/५/२ को निर्णय नै प्रमुख रुपमा रहेको देखियो । समितिको यस निर्णयअनुसार रेडक्रस सोसाइटीको आयको छुट्टै हिसाब किताब राख्नुपर्ने, आय रक्त सञ्चार सेवाको कार्यमा बाहेक अन्यत्र खर्च गर्न नपाउने र यदि कुनै कारणवश रक्त सञ्चार सेवा सञ्चालन हुन नसकेमा निर्माण गरिएको भवन तथा जग्गासमेत अस्पतालकै स्वामित्वमा रहने गरी जग्गा उपलब्ध गराउन स्वास्थ्य मन्त्रालयमा सिफारिस गरी पठाउने भन्ने उल्लेख भएको पाइयो । यसै निर्णयको आधारमा उक्त अस्पतालको जग्गामा नेपाल यातायात व्यवसायी संघले भवन निर्माण गरी नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, सप्तरीलाई हस्तान्तरण गरेको देखिन्छ ।

यसरी अस्पताल विकास समितिले अस्पताल हाताको केही जग्गा रक्त सञ्चार सेवा प्रवाहको लागि नेपाल रेडक्रस सोसाइटीलाई भवन बनाउन अनुमति दिने गरी निर्णय गरेको हुँदा नै उक्त जग्गामा भवन निर्माण हुन पुगेको देखिन्छ । उक्त निर्णयलाई नै आधार मान्दा पनि रेडक्रस सोसाइटीले रक्त सञ्चार सेवा सञ्चालन गर्न नसकेमा मात्र सो जग्गामा बनेको भवन र जग्गा अस्पतालको स्वामित्वमा रहने भनी उल्लेख भएको देखियो । अस्पतालले सुरु अदालतमा पेश गरेको फिरादमा नै विपक्षीले पूर्ण रुपमा रक्त सञ्चार सेवा सञ्चालन गर्न नसकेको भनी उल्लेख गर्न सकेको पाइएन । उपलब्ध गराइएको जग्गामा बनाइएको स्टल रक्त सञ्चार सेवाका लागि खर्च नगरी अन्यत्र खर्च गर्ने गरेको र आयव्ययको विवरण अस्पताललाई उपलब्ध

नगराएको भनी दावी गरे तापनि प्राप्त आम्दानी रक्त सञ्चार सेवाबाहेक अन्यत्र खर्च गरी रकम दुरुपयोग गरेको देखिने एवं आयव्ययको विवरण सार्वजनिक नभएको भन्ने पुष्टि हुने प्रमाण पेश हुन सकेको पाइएन । भवन स्टलहरुलाई भाडा दिँदा प्राप्त हुने रकम अस्पताललाई बुझाउनु पर्ने भन्ने जस्ता विषयमा निर्णय भएको नदेखिएको तथा अस्पताल विकास समिति र नेपाल रेडक्रस सोसाइटी सप्तरीबीच त्यस्तो कुनै सहमतिसमेत भएको नदेखिएको अवस्थामा यत्तिकै आधारमा रेडक्रस सोसाइटीलाई प्रदान गरिएको जग्गालाई अस्पताल विकास समितिले पुनः आफूले प्राप्त गर्न सक्ने देखिँदैन ।

अतः सगरमाथा अञ्चल अस्पताल विकास समितिको मिति २०५०/५/२ को निर्णयअनुसार नेपाल रेडक्रस सोसाइटी जिल्ला शाखा सप्तरीबाट सञ्चालन हुने रक्त सञ्चार सेवा केन्द्रको लागि घर उपभोग गर्नसमेत दिएको शर्तहरुको अधीनमा रही रेडक्रस संस्थाले उपभोग गर्न सक्ने नै हुँदा सोमा आपसी सहमतिबाट अन्यथा नभएको अवस्थामा उक्त संस्थाको कब्जा हटाउन वा अस्पतालले हस्तक्षेप गर्न मिल्ने देखिँदैन । अस्पतालको हातामा बनेका सटर तथा घरहरुमा अस्पताल विकास समितिको निर्णयअनुसार अस्पतालले नै भाडामा लगाउन पाउने र सोमा अस्पतालकै हक हुने भनी गरिएको पुनरावेदन अदालत, राजविराजको मिति २०६९/२/२ को फैसला मिलेको नदेखिँदा उल्टी हुने ठहर्छ । प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाइदिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: अनिल कुमार शर्मा

कम्प्यूटर : कल्पना बर्तौला

इति सम्वत् २०७१ साल असार २४ गते रोज ३ शुभम्.....